

Universum Historiae et Archeologiae
The Universe of History and Archeology
Універсум історії та археології
Универсум истории и археологии

ISSN 2664–9950 (Print)

ISSN 2707–6385 (Online)

2020. Vol. 3(28). Issue 1, pp. 151–162

doi 10.15421/26200113

<http://www.uha.dp.ua>

УДК 94:314.728. –054.73(161.2)(430)»1945/1955»

Перші кроки нових австралійців з України на Terra Australis (кінець 1940 – перша половина 1950-х рр.)

О. А. Подобєд

доктор історичних наук, доцент

ORCID: 0000–0002–7819–1439

Researcher ID: AAA-1227–2020

o.a.podobyed@npu.edu.ua

Національний педагогічний університет імені

М. П. Драгоманова,

вул. Пирогова, 9, м. Київ, Україна, 01601

Анотація. Автор ставить за мету проаналізувати соціальну та професійну адаптацію нових австралійців з України наприкінці 1940 – у першій половині 1950-х рр. **Методи дослідження:** аналіз і синтез, індукція та дедукція, методи бібліографічної та архівної евристики, проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний. **Основні результати:** соціальна адаптація нових австралійців з України наприкінці 1940 – у першій половині 1950-х рр. була нелегкою. Давалися взнаки тропічний континентальний сухий клімат; розпорошеність переселенців по території Австралії; відсутність «старих» українських емігрантів, а відповідно – організованого українського життя та й розраховувати доводилося лише на власні сили; мовний бар'єр був особливо відчутний для людей

старшого покоління; національна кухня австралійців, важливе місце в якій посідали страви з баранини. Водночас достатня заробітна плата і низькі ціни на товари першої необхідності дали можливість мігрантам після злидених років у Європі покращити своє матеріальне становище і навіть збудувати власне житло. Непростою була і професійна адаптація. Вона видалася особливо складною для людей з вищою освітою. Їм довелося працювати переважно на будівництві й у сфері обслуговування. Після закінчення дворічного контракту не всі змогли знайти роботу за фахом. Не дивно, що частина нових австралійців, передусім з вищою освітою, через певний час з Австралії переїхала до США та Канади. Політика уряду Австралії, спрямована на швидку асиміляцію нових австралійців з України, зазнала невдачі. **Практичне значення:** рекомендовано для використання в навчальних курсах та узагальнювальних працях з історії України. **Оригінальність:** схарактеризовано особливості соціальної та професійної адаптації нових австралійців з України у повоєнні роки. **Наукова новизна:** вперше охарактеризовано соціальну та професійну адаптацію нових австралійців з України у другій половині 1940 – першій половині 1950-х рр. **Тип статті:** описова.

Ключові слова: нові австралійці з України; соціальна адаптація; професійна адаптація; переходові табори.

Надійшла до редколегії 07.04.2020

Прорецензована 02.05.2020

Рекомендована до друку 06.05.2020

Universum Historiae et Archeologiae
The Universe of History and Archeology
Універсум історії та археології
Универсум истории и археологии

ISSN 2664–9950 (Print)

ISSN 2707–6385 (Online)

2020. Vol. 3(28). Issue 1, pp. 151–162

doi 10.15421/26200113

<http://www.uha.dp.ua>

УДК 94:314.728.–054.73(161.2)(430)»1945/1955»

Первые шаги новых австралийцев из Украины на Terra Australis (конец 1940 – первая половина 1950-х гг.)

Е. А. Подобед

доктор исторических наук, доцент

ORCID: 0000–0002–7819–1439

Researcher ID: AAA-1227–2020

o.a.podobyed@npu.edu.ua

*Национальный педагогический университет
имени М. П. Драгоманова,
ул. Пирогова, 9, г. Киев, Украина, 01601*

Аннотация. Цель статьи – проанализировать социальную и профессиональную адаптацию новых австралийцев из Украины в конце 1940 – первой половине 1950-х гг. *Методы исследования:* анализ и синтез, индукция и дедукция, методы библиографической и архивной эвристики, проблемно-хронологический, сравнительно-исторический. *Основные результаты:* социальная адаптация новых австралийцев из Украины в конце 1940 – первой половине 1950-х годов была нелегкой. Сказывались тропический континентальный сухой климат; разбросанность переселенцев по территории Австралии; отсутствие «старых» украинских эмигрантов, а соответственно – организованной украинской жизни, рассчитывать приходилось только на собственные силы; для людей старшего поколения был особенно ощутим языковой барьер; национальная кухня австралийцев, важное место в которой занимали

блюда из баранины. В то же время достаточная заработная плата и низкие цены на товары первой необходимости позволили мигрантам после нищих лет в Европе улучшить свое материальное положение и даже построить собственное жилье. Непростой была и профессиональная адаптация. Она показалась особенно сложной для людей с высшим образованием. Им пришлось работать преимущественно на строительстве и в сфере обслуживания. После окончания двухлетнего контракта не все смогли найти работу по специальности. Неудивительно, что часть новых австралийцев, прежде всего с высшим образованием, через некоторое время из Австралии переехала в США и Канаду. Политика правительства Австралии, направленная на быструю ассимиляцию новых австралийцев из Украины, потерпела неудачу. *Практическое значение:* рекомендовано для использования в учебных курсах и обобщающих трудах по истории Украины. *Оригинальность:* охарактеризованы особенности социальной и профессиональной адаптации новых австралийцев из Украины в послевоенные годы. *Научная новизна:* впервые охарактеризовано социальную и профессиональную адаптацию новых австралийцев из Украины во второй половине 1940 – первой половине 1950-х гг. *Тип статьи:* описательная.

Ключевые слова: новые австралийцы из Украины; социальная адаптация; профессиональная адаптация; переходовые лагеря.

Поступила в редколлегию 07.04.2020

Прорецензирована 02.05.2020

Рекомендована в печать 06.05.2020

Universum Historiae et Archeologiae
The Universe of History and Archeology
Універсум історії та археології
Универсум истории и археологии

ISSN 2664–9950 (Print)

ISSN 2707–6385 (Online)

2020. Vol. 3(28). Issue 1, pp. 151–162

doi 10.15421/26200113

<http://www.uha.dp.ua>

LCC DK508

**The first steps of new Australians from
 Ukraine to Terra Australis (late 1940 –
 first half of the 1950s)**

O. A. Podobied

Sc. D. (History), Associate Professor

ORCID: 0000–0002–7819–1439

Researcher ID: AAA-1227–2020

o.a.podobied@npu.edu.ua

*National Pedagogical Dragomanov University,
 Pirogova st. 9, Kyiv, Ukraine, 01601*

Abstract. The *purpose of the article* is to analyze the social and professional adaptation of new Australians from Ukraine in the late 1940 – first half of the 1950s. *Research methods:* analysis and synthesis, induction and deduction, methods of bibliographic and archival heuristics, problem-chronological, comparative-historical. *Main results:* the social adaptation of new Australians from Ukraine in the late 1940 – first half of the 1950s was not easy. They faced the following problems: tropical continental dry climate; dispersal of immigrants throughout Australia; the absence of «old» Ukrainian emigrants, and accordingly – organized Ukrainian life; they had to rely only on their own forces; for the older generation, the language barrier was especially tangible; national cuisine of Australians,

in which an important place was occupied by lamb dishes. At the same time, adequate wages and low prices for essential goods allowed migrants to improve their financial situation and even build their own housing after poor years in Europe. Professional adaptation was not easy either. It seemed especially difficult for people with higher education. They had to work mainly in construction and in the service sector. After the end of the two-year contract, not everyone was able to find a job in their specialty. It is not surprising that some of the new Australians, primarily those with higher education, after some time moved from Australia to the United States and Canada. Australian government policies aimed at quick assimilation of new Australians from Ukraine failed. *Practical significance:* recommended for use in training courses and generalizing works on the history of Ukraine. *Originality:* features of social and professional adaptation of new Australians from Ukraine in the post-war years are characterized. *Scientific novelty:* the social and professional adaptation of new Australians from Ukraine in the late of 1940 – the first half of the 1950s is characterized for the first time. *Type of article:* descriptive.

Keywords: new Australians from Ukraine; social adaptation; professional adaptation; transition camps.

Received 07.04.2020

Reviewed 02.05.2020

Accepted 06.05.2020

Постановка проблеми. Завершення Другої світової війни понад трьох мільйонна українська громада зустріла на території Німеччини й Австрії. За соціальним складом це були примусові чи добровільні оstarбайтери, інтелігенція, духовенство, вояки УПА, політв'язні і військовополонені. Значну їхню частину було переважно примусово репатрійовано до СРСР. Решта тримала оборону своїх форпостів – таборів переміщених осіб – й готувалася до подальшого виїзду з Європи. Серед країн, що прийняли переміщених осіб і біженців з України, були США і Канада, Бразилія й Аргентина, Англія й Бельгія. Чи не найекзотичнішим для українців став п'ятий материк – Австралія.

У повоєнні роки до Австралії переважно з Австрії та Німеччини прибуло близько 20 тис. переміщених осіб і біженців з України. Колишніх ДіПі (англ. *displaced persons*, DP; укр. переміщені особи) в офіційних документах почали іменувати новими австралійцями. Вони постали перед проблемою адаптації до нових умов життя. Дослідження соціальної та професійної адаптації нових австралійців з України становить науковий інтерес. Соціальна адаптація індивіда відіграє вагомий роль у його соціалізації. Остання у свою чергу забезпечує повноправне існування індивіда у суспільстві. Професійна адаптація передбачає ефективність трудової діяльності та задоволеність індивіда власною професійною самореалізацією. Країни, що приймали, розробляли власні моделі адаптації мігрантів. Повоєнна Австралія мала свій план дій. Вона розраховувала на швидку адаптацію, соціалізацію і, зрештою, асиміляцію мігрантів. З цією метою було створено багатонаціональні перехідні табори, влаштовано безкоштовні курси англійської мови, запропоновано дворічний трудовий контракт і навіть розроблено спеціальне меню. Мігранти з України прибули на п'ятий материк з європейським досвідом соціальної та професійної адаптації. Однак їм довелося долати нові виклики.

Історіографія. Вивчення проблеми соціальної та професійної адаптації нових австралійців з України започаткували українські закордонні дослідники. Їм належать невеликі розвідки, а також статті енциклопедичного характеру, в яких порушуються окремі аспекти проблеми. Так, Анатолій Жуківський (спр. прізви. Кабайда) проаналізував соціальний склад нових австралійців (Шумський, В., Шумський, М., ред., 2001). Канадський історик Сергій Єскельчик у своєму «Нарисі історії української спільноти в Австралії» окремо зупинився на аналізі чисельності української громади в Австралії у повоєнний період (Альманах українського часопису «Вільна думка»..., 1994). В енциклопедичних гаслах Василя Маркуся, С. Магіяша, Є. Сенети по-

дана в історичній ретроспективі сконденсована інформація про українців в Австралії, зокрема містяться побіжні згадки про перші роки побутування на австралійській землі; у гаслі О. Бучацького та Т. Судомляк узагальнено схарактеризовано створення перехідних таборів (Маркус, В., ред., 1995).

Результати досліджень проблеми українськими вченими представлено посібником «Історія української еміграції». Авторський колектив, побіжно зазначивши обставини прибуття і розселення українців в Австралії, зосередився на характеристиці культурницької і громадської діяльності нових австралійців у наступний історичний період (Історія української еміграції, 1997).

Проблема адаптації нових австралійців з України не перебувала у полі зору іноземних дослідників, хоча їхні праці, присвячені діяльності окремих перехідних таборів, дають можливість зрозуміти особливості їхнього функціонування. Приміром, австралійський історик Брюс Пенні у своїх працях досліджує різні аспекти функціонування найбільшого перехідного табору Австралії – Бонегіллі, а також розглядає згаданий табір як місце музеєфікації та формування суспільної пам'яті (Pennay, B., 2009).

З теоретичної точки зору викликає інтерес праця Олени Подобєд (Подобєд, О., 2018). Результати, до яких дійшла авторка, дають можливість реалізувати метод компаративізму і порівняти особливості соціальної та професійної адаптації нових австралійців і переміщених осіб і біженців з України у Західній Німеччині.

Отже, на сьогодні відсутнє комплексне дослідження проблеми соціальної та професійної адаптації нових австралійців з України, що й зумовлює актуальність розвідки.

Мета дослідження – проаналізувати соціальну та професійну адаптацію нових австралійців з України наприкінці 1940 – у першій половині 1950-х рр.

Джерела. Основу джерельної бази дослідження становлять матеріали архівів, значна частина яких уперше вводиться до наукового обігу, а також спогади сучасників подій та матеріали преси. Архівні матеріали представлені джерелами особового походження (приватне листування інтелігенції). Проаналізовано 7 листів нових австралійців з України: лист письменника Василя Онуфрієнка до державного діяча Спиридона Довгала (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 5235, оп. 1, спр. 219, арк. 13), 2 листи Василя Інгула та 4 листи письменниці Алли Цівчинської до письменника Михайла Ореста (Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка

НАН України. Ф. 216, од. зб. 892, арк. 1–2; од. зб. 918, арк. 1–9). Інформативними є спогади сучасників подій – письменника Дмитра Нитченка (Нитченко, Д., 1990) і піаніста Анатолія Мірошника (Мірошник, А., 2008), певна інформація з проблеми міститься у спогадах письменника Володимира Біляйва (Біляїв, В., 2003), педагогині Лідії Мамчак (Мамчак, Л., 2017). Листування та мемуари дають можливість побачити події очима акторів, простежити їхні настрої, відчутти психологічний клімат доби. Приміром, з листів А. Цівчинської видно, що їхня авторка перебувала у песимістичному настрої, їй особливо важко далася професійна адаптація. Натомість Д. Нитченко мужньо долав життєві перешкоди, а А. Мірошник згадував про пекрежите з почуттям гумору.

Методологія. Під час роботи над статтею було використано сукупність загальнонаукових (аналіз і синтез, індукція та дедукція) та спеціально-історичних методів (методи бібліографічної та архівної евристики, проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний). У межах запропонованого дослідження авторка послуговувалася термінами «соціальна адаптація» та «професійна адаптація», які розуміє наступним чином:

– адаптація професійна – адаптація мігрантів до нових умов трудової діяльності, набуття нових кваліфікацій та професійних якостей, нових умінь та навичок трудової діяльності;

– адаптація соціальна – пристосування особи чи суспільної групи мігрантів до нових соціальних умов, налагодження нових соціальних зв'язків, вироблення нових соціальних навичок.

Виклад основного матеріалу та результати. По завершенні Другої світової війни уряд Австралії дійшов висновку, що країні «не вижити» без швидкого і значного приросту населення. На той час у країні проживало майже 7,5 млн осіб. Вона гостро відчувала нестачу робочої сили у промисловості, розвиток якої набирав обертів, а також у розробці та використанні колосальних природних ресурсів п'ятого материка. Значне зростання населення вважалося важливим для майбутнього нації – воно було необхідне для економічного розвитку та захисту країни від можливого вторгнення. Лозунг «Населяйте чи загиньте!» (англ. «Populate or perish!») став популярним у повоєнний час. Уряд розумів, що вже не можна покладати надії лише на переселенців з Англії, а потрібно шукати джерела людських ресурсів в інших країнах. Уряд Австралії вдався до реалізації нових імміграційних програм.

Перша з них – «Assisted Passage Scheme» була запроваджена у 1946 році, дозволивши в'їзд до країни британським військовослужбовцям і полякам, які служили в британській армії. Наступного року доз-

волено в'їзд колишнім імперським і американським військовослужбовцям і борцям Опору з Нідерландів, Бельгії, Франції, Норвегії і Данії. Того ж року Артур Калвелл (англ. Arthur Calwell), перший міністр створеного у 1945 р. Федерального департаменту імміграції, підписав угоду з Міжнародною організацією біженців (англ. International Refugee Organization), щоб дозволити переміщеним особам і біженцям зі зруйнованої війною Європи мігрувати до Австралії. Було встановлено квоту – 12 тис. осіб щорічно. Важливо, що уряд Австралії приймав родини з дітьми (заробітку батька вистачало на утримання всієї сім'ї). Це поклало початок масової імміграції до Австралії європейців, які не говорили англійською, і було однією з найбільших демографічних змін в історії країни.

Дорога з Західної Німеччини до Австралії була не близькою. Переміщені особи та біженці поїздом діставалися до Неаполя. Далі близько місяця чекали у переходовому таборі у Баньйоли (італ. Bagnoli): жінки і діти в одному залі, а чоловіки в іншому на 400 місць приміщенні. З Неаполя вирушили кораблі з емігрантами до Канади, Бразилії й Австралії.

Щоб якось розважити переселенців, адміністрація табору організовувала екскурсії країною. Наприклад, за 250 лір з особи можна було відвідати Помпеї. У повоєнній Італії, так само, як і в Західній Німеччині, була в обігу «нікотинова валюта». За одну пачку цигарок можна було отримати 200 італійських лір (Нитченко, Д., 1990, с. 381–382). За виручені гроші переселенці купували апельсини (30 штук за 200 лір) та ін., а також могли трохи помандрувати країною.

Побачивши свої прізвища у списку тих, хто має від'їжджати, переселенці збирали речі та вирушали до порту. Тут на них чекали великі кораблі, приміром, «USAT General Stewart», «SS Anna Salen», «SS Wooster Victory», «SS Skaugum». Зі списками пасажирів можна ознайомитися на сайті Союзу українських організацій Австралії (Immigrantships – WW2 RefugeestoAustralia). Подорож з Італії до Австралії тривала понад місяць.

За шість років (1947–1952) до Австралії з країн Центральної Європи прибуло понад 170 тис. переміщених осіб і біженців різних національностей (Шумський, В., Шумський, М., ред., 2001, с. 18). Це були поляки, латвійці, українці, угорці, литовці, чехи, словаки, естонці, росіяни та румуни. Оскільки більшість перших мігрантів становили вихідці з країн Балтики, австралійська преса всіх без винятку охрестила «прекрасні балти Калвелла» (англ. «Calwell's Beautiful Balts») (National Heritage Places – Bonegilla Migrant Camp – Block 19). Натомість в офіційній державній термінології з'явилося означення «нові австралійці».

Перші українські переселенці, згідно з австралійськими офіційними джерелами, прибули до Австралії навесні 1948 року (хоча на той момент на материк уже тривалий час проживало кілька українських родин); усього у повоєнні роки переважно з Німеччини й Австрії на п'ятий материк виїхало згідно з офіційною урядовою статистикою – 17 239 осіб (Шумський, В., Шумський, М., ред., 2001, с. 18), тобто трохи більше ніж 10 % від загальної кількості мігрантів. Проте, на думку деяких дослідників, ця цифра має бути трохи більшою (20 тис.), оскільки частина українців приїхала, маючи громадянство інших європейських країн (Шумський, В., Шумський, М., ред., 2001, с. 11–12, 18). С. Матіяш, автор гасла «Імміграція, міграційні процеси» в «Енциклопедії української діаспори» подає 21 тис. осіб (Маркус, В., ред., 1995, с. 86). Сучасна українська громада Австралії – нащадки політичних емігрантів повоєнної доби. Зазначимо, що далека і незнана Австралія (на противагу Канаді та США, де вже понад півстоліття жила чисельна українська громада) не була дуже привабливою для ДіПі. Водночас п'ятий материк в їхніх очах мав певні переваги, зокрема, територіальна віддаленість від СРСР, що, на думку українців, унеможливило примусову репатріацію «на рідину»; можливість виїхати разом з родиною. У свою чергу уряд Австралії, використовуючи засоби ЗМІ та кінематографу, намагався створити в очах ДіПі привабливий образ приймальної країни, (*Wir haben ein heim*, 1948).

Прибувши до Австралії, у колишніх ДіПі розпочинався новий період життя. Як влучно записав у своїх спогадах письменник Дмитро Нитченко: «Знову життя почалося спочатку» (Нитченко, Д., 1994, с. 7).

Емігранти з цікавістю оглядали країну, в якій їм доведеться жити. Дивувалися лівосторонньому рухові й тому, що рух Сонця відбувається справа на ліво; незвично було бачити землю червоного кольору. Але передовсім доводилося звикати до тропічного континентального сухого клімату та знайомитися з екзотичною флорою і фауною Австралії. Особливе зацікавлення в переселенців викликали небачені доти опосуми, яких тут називали «дикими кицьками». Столиця Австралії Канберра, що від часу свого заснування розбудовувалася як місто-сад, на думку українських емігрантів, була схожа на парк. Недарма її називали «лісова столиця» (англ. «bushcapital»). Письменниця Алла Цівчинська писала про місто в одному з листів у 1950 році: «Місцевість дуже гарна. Дерев різноманітніших порід: евкالیпти, мірти, кипариси, кедрі, тополі, акації, дуби, – і зелень таких відтінків, що тільки малювати. Їдеш автобусом, весь

час ніби не місто, а парк. [...] бачу часто кольорових папуг і якихось звірюг, про яких запевняють, що це Кіплінговський «Ріккі-Тіккі-Таві»» (Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Ф. 216, од. зб 918, арк. 1–2). (Імовірно, авторка листа переплутала мангустів з опосумами, яких справді водилося чимало в Австралії). Поступово екзотична флора і фауна увійшла не лише у повсякденне життя нових австралійців, а й з'явилася на сторінках їхніх художніх і музичних творів (Чуб, Д., 1953; Мирошник, А, 2007).

Емігранти транспортом вирушали до переходових (карантинних) таборів, що були у різних місцевостях. Приміром, із Мельбурнського порту частина українців потягом вирушала до Бонегілли (англ. Bonegilla), з Сіднею – до невеликого міста Батхурст (англ. Bathurst), з Ньюкасла – до містечка Грета (англ. Greta). Останній табір називали «шоколадним містом», оскільки будинки переселенців були пофарбовані у коричневий колір (Мамчак, Л., 2017).

Переселенці, які протягом кількох років жили у німецьких бараках, тепер опинилися в бараках австралійських, у переходовому таборі. Це була їхня, хоч і тимчасова, але перша домівка в країні. Переходові табори створювали на базі приміщень колишніх військових таборів, де у роки Другої світової війни тренували австралійських солдат перед направленням для участі у військових операціях. Завдання переходового табору полягало у наданні тимчасового прихистку емігрантам, пошуку для них роботи, а також ознайомлення переселенців з австралійським штибом життя й цінностями приймальної країни з тим, щоб мігранти могли стати зразковими громадянами.

Першим, найбільшим і таким, що найдовше працював (1947–1971 рр.) переходовим табором країни став табір у Бонегіллі, що розташовувався за 200 км від «австралійського Нью-Йорку» (Нитченко, Д, 1994, с. 19) міста Мельборна на північному сході штату Вікторія. Він займав площу 130 га і був поділений на 24 квартали, кожен з яких мав кухню, комору та санітарний блоки. Загалом на території табору розташовувалося понад 800 будівель, між якими росло чимало екзотичних для нових австралійців евкالیптових дерев. Чисельність ліжок у перші роки існування табору стрімко зростала. Так, якщо у 1947 році їх було близько 2 тис., то у 1950 р. – вже 7,7 тис.

Переходовий табір у Бонегіллі став символом зміни імміграційної політики Австралії після Другої світової війни. За майже чверть століття своєї роботи він прийняв 300 тис. мігрантів. Понад 1,5 млн австралійців є нащадками мігрантів, які

перебували у таборі (Gazette. 2007. 7 December, p. 2). Серед українських мешканців Бонегілли слід згадати, приміром, письменників Сергія Домазара (справж. прізвище Давиденко) та Дмитра Нитченка (псевдонім Чуб), актрису Марію Малиш-Федорець.

Певною мірою відчутти атмосферу, що панувала у Бонегіллі у повоєнний період, можна і сьогодні. На початку XXI ст. 19-й блок табору у Бонегіллі як символ післявоєнної міграції, яка змінила економіку, суспільство та культуру Австралії було внесено до Реєстру вікторіанської спадщини (2002) та Списку національної спадщини Австралії (2007). Це місце пам'яті, важливе для держави та австралійської нації (Pennay, B., p. 44). На його базі нині функціонує музей (Bonegilla migrant experience), на офіційному сайті якого представлені віртуальний тур і різні освітні програми, що перетворило 19-й блок на місце пам'яті, доступної широкій громадськості. Біля блоку розташовується символічна скульптурна група, що вшановує мігрантів, які мешкали у Бонегіллі.

Загалом переходові табори поділялися на блоки, де мешкали переселенці певної національності. Згідно з розпорядженням адміністрації, в межах блоку чоловіки і жінки мали жити нарізно, навіть ті, які перебували у шлюбі. Для порівняння: у Західній Німеччині окупаційні адміністрації намагалися створювати національно мішані табори; не чинили перешкод сім'ям у спільному проживанні.

Кімнати бараків були розраховані на 20 ліжок і не передбачали внутрішніх перегородок. Роль останніх виконували ковдри та багаж нових австралійців, що створювало ілюзію особистого простору. Новоприбулих зустрічали розставлені рядами ліжка, на яких лежали по чотири ковдри, матраци, простирадла, подушки та рушники. Температурний режим у приміщеннях бажав кращого, спочатку опалення не було передбачене. В осінньо-зимовий період було холодно й незатишно, таборяни шкодували, що залишили в Німеччині теплий одяг.

У переходових таборах новоприбулі проходили медичну комісію, передовсім робили флюорографію, оскільки у повоєнний час набув значного поширення туберкульоз. Після того потрібно було оформитися у відділах праці та соціальної опіки. Таборяни як безробітні отримували грошову допомогу: 25 шилінгів щотижня, з яких 20 вираховували за утримання, відповідно на руки видавали 5 (Мірошник, А., 2008, с. 122). Стільки ж щотижнево отримували українці у переходових таборах Англії.

У таборах були створені умови для проведення дозвілля. Воно не було таким насиченим і різноманітним, як в епоху ДіПі, оскільки у переходових таборах нові австралійці перебували нетривалий час – від кількох тижнів до місяця. Все ж кожен міг

знайти свою лакуну позаповсякдення, в яку можна було втекти від буденності. Серед різновидів позаповсякденного в повсякденному слід згадати читання книг і перегляд фільмів, танці, футбольні чи тенісні матчі між таборянами; діти грали в рухливі ігри. Приміром, у Бонегіллі зал Тюдора у 19-му блоці використовували для танців, у кінозалі двічі на тиждень демонстрували фільми, також діяла бібліотека, а поплавати можна було в озері Юм.

У таборах (а згодом і в посттаборовий період) діяли безкоштовні курси англійської мови, тож нові австралійці змогли продовжити розпочаті в епоху ДіПі студії. Приміром, у переходовому таборі у Бонегіллі англійську мову викладав український письменник Євген Гаран (Нитченко, Д., 1994, с. 18). Згодом він закінчив у Сідней Педагогічний інститут і викладав у середніх школах низку іноземних мов. Володіння англійською мовою дозволяло новим австралійцям особисто (без перекладачів) вести переговори з потенційними працедавцями, що подекуди могло забезпечити кращі умови праці та більшу зарплату; полегшувало комунікацію з місцевим населенням; допомагало швидше «влитися» в австралійське суспільство. Молодше покоління українців швидше опановувало іноземну мову, люди старшого віку відчували значні складнощі у студіюванні офіційної мови Австралії. Подібна непроста ситуація з вивченням англійської мови, що подекуди доводила мігрантів до розпачу, набула поширення і в українців, що виїхали до США та Канади.

Мешканців переходових таборів годували тричі на день, скликаючи на трапезу дзвінком. У Бахрусті на сніданок подавали каші – вівсяну, перлову або кукурудзяну. До слова, вівсянка поруч із горохом становили основу невибагливого меню у таборах Західної Німеччини. Винахідливі таборяни навчилися з неї готувати не лише кашу, а й котлети, що смакували, як м'ясні, різні коржики і навіть торти. Наївшись удосталь вівсянки протягом голодних таборових років, переміщені особи та біженці з України обіцяли, що після завершення епохи ДіПі в житті не візьмуть до рота подібної їжі (Подобед, О., 2018, с. 221). Натомість у Бонегіллі, за спогадами Дмитра Нитченка, сніданок був більш різноманітним: гуляші з баранини, білий хліб з маслом і одна банка мармеладу на шістьох осіб (Нитченко, Д., 1990, с. 398). В обідньому та вечірньому меню переселенців Бахруста були смажені ковбаси і жирна баранина. Остання страва не прийшлася українцям до смаку. До того ж, узимку у бараках було холодно і баранячий жир швидко застигав, що посилювало несприйняття фірмової австралійської страви (Мірошник, А., 2008, с. 122). Однак переважання у меню таборян

страви з баранини було складником державної політики. Уряд Австралії ставив за мету якнайшвидше зробити з переселенців різних національностей австралійців. Важливу роль у реалізації цієї асиміляційної державної політики відігравало харчування: воно повинно було бути типово австралійським, тому його основу становили різноманітні страви з баранини (Мірошник, А., 2008, с. 131). Зазначимо, що нашим мігрантам в Англії харчування також було не до смаку. Сучасник подій нарікав на те, що їх готують дуже гострими й солоними стравами (Новини. Ганновер, 1947, ч. 87, с. 4).

Непростою була професійна адаптація нових австралійців. Уряд Австралії зобов'язував їх пропрацювати протягом двох років за контрактом на розсуд місцевої влади. Після того мігранти могли отримати право на постійне проживання і тепер уже на власний розсуд обрати місце роботи за умови, що вони гідно пройшли випробування і були визнані корисними для країни резидентами. П'ять років перебування в Австралії давали право на отримання громадянства. Однак, як зазначає канадський історик Сергій Єскельчик, більшість австралійських українців у перше повоєнне десятиріччя не поспішали реалізувати це право, «сподіваючись політичних змін в Європі та можливого повернення на Батьківщину» (Альманах українського часопису «Вільна думка»..., 1994, с. 13).

Більшість українських мігрантів спочатку не змогла влаштуватися в Австралії за фахом: ні за тим, що здобули в Україні, ні за тим, що отримали у ДіПі-таборах. Це була типова ситуація і для українців у країнах Європи, Америки та Канади. Роботу за фахом мали можливість отримати лише інженери та техніки, що їх потребувала Австралія, в якій у повоєнний період розпочався інтенсивний розвиток промисловості. За спогадами сучасника подій Дмитра Нитченка, австралійці до переселенців різних національностей ставилися зневажливо, особливо до італійців і мальтійців, водночас поважали німців, що могло позначатися на працевлаштуванні. Приміром, інженер-українець працював на електростанції замітачем, а випускник технічної школи німець – керівником цеху.

Нові австралійці не боялися роботи й бралися до будь-якої праці, набуваючи нових умінь і навичок трудової діяльності. Селянин, лікар і письменник на час дії трудового контракту могли, наприклад, у складі однієї бригади копати канали та дамби. Одного разу на сесії австралійського парламенту розглядалося питання про звільнення талановитого піаніста Анатолія Мірошника від дворічного контракту (Мірошник, А., 2008, с. 126). Незважаючи на розголос цієї справи у пресі, уряд продемонстрував свою принциповість: піаніст за-

лишився працювати санітаром у репатріаційному госпіталі у Конкорді. Однак уже у 1951 році з великим успіхом відбувся його перший сольний концерт в Австралії на сцені головного для тих часів концертного залу (Зал століття на 2,5 тис. місць) Сіднею у міській ратуші (англ. Sydney Town Hall).

Чоловіки працювали переважно у державному секторі – на будівництві. Вони будували канали для водосховищ та гідроелектростанцій (SnowMountainScheme), дамби для водосховища і постачання води для Сіднея, у госпіталях, на плантаціях цукрової тростини та ін. Жінки могли отримати роботу у сфері обслуговування, у госпіталях, на підприємствах. Наприклад, нові австралійки працювали у приватних і державних готелях кельнерками, прибиральницями, мийницями посуду, отримуючи в тиждень 5 фунтів (Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Ф. 216, од. зб. 918, арк. 1). Робота в госпіталях санітарками була не з легких; до посадових обов'язків входила допомога сестрам при перев'язках, обмивання та годування пацієнтів, роздача їжі, збирання та миття посуду, транспортування до операційного відділення і назад (Мірошник, А., 2008, с. 125).

Нові австралійці на загальних умовах ставали членами профспілок. Частину заробітку вони клали до банку з тим, щоб згодом придбати житло чи ділянку землі для будівництва хати.

Професійна адаптація нових австралійців видалася непростою. Особливо це стосувалося осіб із вищою освітою, яким доводилося опановувати робітничі професії. Частину нових австралійців, особливо творчу інтелігенцію, перспектива роботи не за фахом пригнічувала й викликала песимістичні настрої. Інші ж натомість вбачали в цьому ще одне випробування, яке випало на їхню долю. Вони усвідомлювали, що гідно його подолавши, здобудуть право жити у вільному світі, а, отримавши громадянство, будуть забезпечені від примусової репатріації до СРСР. Водночас вони сподівалися на тимчасовість такого становища й покладали надії, що згодом зможуть здобути роботу за фахом. Проте подальший хід подій показав, що їхні надії не завжди справджувалися.

Отримавши роботу за дворічним контрактом, емігранти залишали переходові табори і відтепер мешкали у гостелах (гуртожитках) або таборах за місцем роботи, самостійно винаймали житло, готельні працівники – у готелях, працівники залізниці – у мобільних шатрах. Поки чоловіки працювали, їхні дружини і діти перебували у спеціальних таборах, чекаючи на вихідні, щоб побачити голів своїх сімей. Проживання у гостелах чи таборах було платним. Приміром, наприкінці 1940-х рр. у госте-

лі у Медовбенку (англ. Meadowbank), що за 15 км від Сіднею, щотижнева плата становила 2 фунти і 12 шилінгів з особи (Мірошник, А., 2008, с. 130). У вартість входили проживання та триразове харчування. На кухні працювали колишні ДіПі: завідувачем був славетний піаніст Анатолій Мірошник, під керівництвом якого трудилися чотири кухарі – вихідці з України та Югославії.

Основу меню у гостелах і таборах так само становили страви з баранини, найвідоміша серед яких – «айріш стью» (англ. Irish stew; укр. ірландське рагу). Як зазначалося вище, новим австралійцям баранина була не до смаку, тож у гостелах час від часу спалахували «антибаранячі» бунти, що засвідчували активний опір українців асиміляційній політиці уряду. Завідувач кухні у гостелі у Медовбенку Анатолій Мірошник згадував, як він, щоб уникнути бунтів і зробити харчування переселенців більш комфортнішим, вивіщував у їдальні меню з австралійськими стравами і його копію надсилав у головний офіс, а кухарі готували європейські страви. Власне, готували сніданок і вечерю, а на роботу переселенці брали по два сандвічі. Тоді ж, коли до гостелу приїжджала комісія з перевіркою, демонстративно готували ті страви, які були зазначені в меню (Мірошник, А., 2008, с. 131). Таким чином, завдяки дипломатичному хисту і винахідливості Анатолія Мірошника «кі вівці були цілі, і вовки ситі».

Частина переселенців, отримавши роботу, мешкала приватно, хоча знайти житло було справою не з простих. За свідченнями сучасників подій, жити в Австралії з матеріальної точки зору було добре, «краще, ніж будь-де в світі» (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 5235, оп. 1, спр. 219, арк. 13). Приміром, колишня ДіПі Маруся Онуфрієнко працюючи на фабриці з виготовлення кексів у Сіднеї, отримувала до 6 фунтів на тиждень, а Василь Інгул на залізниці у містечку Дварда (англ. Dwarda) – 7 (Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Ф. 216, од. зб. 892, арк. 1). Хоча зарплата нових австралійців була меншою, ніж «старих». Продукти харчування були дешеві. Кілограм яблук коштував 10–20 пенні, шоколадка – 12 пенні, а пара черевиків – 1,5–2 фунти (Нитченко, Д., 1994, с. 11). За тижневу зарплату можна було купити 200 білих хлібин або 50 кг свинячого смальцю. Як констатував Василь Онуфрієнко: «за один ф. можна накупити різних харчів стільки, що сам не донесеш» (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 5235, оп. 1, спр. 219, арк. 13).

В Австралії, де був добре розвинений аграрний сектор, українці отримали кращі можливості

для харчування, ніж у Західній Німеччині. У другій половині 1940-х рр., як і у наші дні, австралійські фермери в основному спеціалізуються на вирощенні пшениці та фруктів, розведенні овець, тож борошно, фрукти і м'ясо були дешевими, а тому цілком доступними переселенцям. Згадаймо, що в епоху ДіПі дефіцитний смалець відігравав поруч з кавою, шоколадом і тютюном роль своєрідної валюти. За кілограм смальцю у Західній Німеччині можна було дістати, приміром, «гімназійне матуральне свідоцтво разом із докторатом» (Подобєд, О., 2018, с. 77), що давало можливість, приміром, обійняти посаду в адміністрації табору.

У житті нових австралійців, так само як і ДіПі, мала місце привласнювальна економіка. Якщо у Західній Німеччині українці вдавалися до таких давніх промислів, як збиральництво і рибальство, то в Австралії набуло поширення полювання. У лісах, на полях та навіть під таборовими бараками було чимало заячих нір. Тварини з'їдали траву, якою харчувалися фермерські стада й отари, тому держава заохочувала полювання на зайців, за хутро яких платили гроші. Василь Інгул, який мешкав у Західній Австралії, у листі до письменника Михайла Ореста писав на початку 1949 року, що «можна жити одними кролями, але, крім кролів, усього досить» (Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Ф. 216, од. зб. 892, арк. 1 зв). Винахідливі австралійці ловили зайців за допомогою дресированих тхорів. Деякі таборяни поступово переймали передовий досвід в аборигенів. Полювання відбувалося наступним чином: мисливець запускав тхора у свіжу заячу нору, розклав над корою сітку і чекав, коли тхір вижене з нори зайця (Нитченко, Д., 1994, с. 13). Для частини мігрантів це були перші заробітки в Австралії.

Пропрацювавши два роки за контрактом, нові австралійці могли заробити гроші для купівлі ділянки землі для будівництва житла. Поселення нові австралійці засновували у тих районах, де ціни на землю були невисокі і працював громадський транспорт. Це були, приміром, околиці Сіднея, а також його передмістя: Лідкомб, Бенкстаун, Блектан та ін. Наприклад, письменник Дмитро Нитченко за 140 фунтів купив ділянку землі у передмісті Мельборна Ньюпорті (Нитченко, Д., 1994, с. 17). На наступному етапі збирали кошти для будівництва житла, а поки частина українців жила у гаражах, зведених на власних ділянках. Будинки споруджували толокою, допомагаючи один одному, подекуди долучалися також і австралійці; частина емігрантів зверталася по допомогу до професіоналів. Наприклад, на початку 1950-х років спорудження майстром-будівельником кістяка невеликого одноповерхового будинку мог-

ло обійтися замовнику у 300 фунтів. Деякі прибудинкові території були схожі на невеликі ботанічні сади. Письменник Володимир Біляїв згадував, що на подвір'ї Василя Онуфрієнка росли як екзотичні для мігрантів вістерія, бугенвілія, джакаранда, олеандри і фікуси, так і рідні українцям чорнобривці й півники (Біляїв, В., 2003). Поступово українці розселилися по всій Австралії, зокрема в Новому Південному Уельсі, Південній Австралії, Західній Австралії, Квінзленді, на о. Тасманія та в столиці країни Канберрі (Лановик, Б. Д., ред., 1997, с. 402).

Обговорення. Соціальна і професійна адаптація колишніх ДіПі у різних приймаючих країнах Європи, Америки та Канади у другій половині 1940 – на початку 1950-х рр. була непростю і мала спільні риси. До них належать, по-перше, низький рівень життя, маркерами якого стали, приміром, купівля одягу, посуду та предметів побуту у крамницях вживаних речей, а продуктів харчування – у крамницях низьких цін. По-друге, мовний бар'єр, особливо для осіб середнього та літнього віку; найкраще вивчення мови приймальної країни давалося школярам. По-третє, не завжди привітне ставлення населення приймальної країни. По-четверте, лише одиниці змогли одразу по приїзді знайти роботу за фахом. Більшість інтелігенції спочатку (а нерідко і протягом усього подальшого життя) працювала у сфері обслуговування, на промислових підприємствах чи фермах, займаючись своєю улюбленою справою (написанням наукових праць чи художніх творів, викладанням у недільних школах та ін.) у вільний від роботи час. Багато залежало від соціального і професійного потенціалу мігрантів з України, тому маємо приклади як невдалої, так і успішної адаптації.

Висновки. Таким чином, соціальна адаптація нових австралійців з України наприкінці 1940 – у першій половині 1950-х років була нелегкою. Давалися взнаки тропічний континентальний сухий клімат; розпорошеність переселенців по території п'ятого материка; відсутність «старих» українських емігрантів (за винятком кількох асимільованих родин), а відповідно – організованого українського життя та й розраховувати доводилося лише на власні сили (в Канаді та США частина колишніх ДіПі могла отримати допомогу від своїх родичів або друзів – «старих» емігрантів); мовний

бар'єр був особливо відчутний для людей старшого покоління; національна кухня австралійців, важливе місце в якій посідали страви з баранини. Водночас достатня заробітна плата і низькі ціни на товари першої необхідності, що вигідно вирізняли Австралію від країн Європи, Америки та Канади, дали можливість мігрантам після злидених років у Європі «стати на ноги» і навіть збудувати власне житло. Прогнозовано непростю в усіх приймальних країнах була і професійна адаптація мігрантів, яким довелося пристосовуватися до нових трудових реалій, набувати нових кваліфікацій та професійних якостей. Австралія не стала винятком. Професійна самореалізація виявилася особливо складною для людей з вищою освітою. Їм довелося працювати переважно на будівництві й у сфері обслуговування. Після закінчення дворічного контракту не всі змогли знайти роботу за фахом. Не дивно, що частина нових австралійців, передусім з вищою освітою, через певний час з «батьківщини качконосів і кенгуру» (Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Ф. 216, од. зб. 918, арк. 6) переїхала до США та Канади. Водночас більшість нових австралійців з України, попри всі труднощі, поступово інтегрувалася у суспільство приймальної країни.

Політика уряду Австралії, спрямована на швидку асиміляцію нових австралійців з України, зазнала невдачі. Вона наштотувалася на організований опір української громади, яка мала значний досвід протидії радянській асиміляційній політиці. Українці Австралії, так само, як і українці Америки чи Канади, вірили у тимчасовість своєї вимушеної еміграції. Як політичні емігранти, вони готувалися до повернення у незалежну Україну, а тому мали плекати свою мову й традиції, передавати їх прийдешнім поколінням. Це було характерним для більшості політичних мігрантів зі Східної Європи, передовсім для латвійців, литовців та естонців. Труднощі згуртовували нових австралійців з України; вони активно взялися до розбудови тепер уже на п'ятому материка українського життя. Тож перспективами подальших розвідок можуть стати особливості налагодження функціонування українських культурних закладів у Австралії в повоєнну добу.

Бібліографічні посилання

Альманах українського часопису «Вільна думка» та Фундації українознавчих студій в Австралії, 1994. Сідней.

Біляїв, В., 2003. *На неокраїні крилі (Штрихи до літературних портретів західної діаспори)*. Донецьк : Східний видавничий дім. URL: <http://ukrlife.org/main/cxid/bilajiw1.htm> (дата звернення: 02.02.2017).

Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Ф. 216, од. зб. 892.

Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Ф. 216, од. зб. 918.

Лановик, Б. Д., ред., 1997. *Історія української еміграції* : навчальний посібник. Київ: Вища школа.

Мамчак, Л., 2017. *Зі Львова до Австралії: історія однієї втечі від війни*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-39719304> (дата звернення: 01.03.2020).

Маркус, В., ред., 1995. *Енциклопедія української діаспори*. В 7-и т. Київ; Нью-Йорк; Чикаго; Мельбурн : ІНТЕЛ, т. 4 (Австралія – Азія – Африка). URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Markus_Vasyl/Entsyklopediia_ukrainskoi_diiaspori_Tom_1_Avstraliia-Aziia-Afryka.pdf (дата звернення: 03.02.2020).

Мирошник, А., 2007. *Австралиана. 20 етюдів-картинок для фортепиано для дітей*. URL: <http://pianotki.ru/miroshnik/> (дата звернення: 16.01.2020).

Мирошник, А., 2008. *Музика і доля*. Київ : Музична Україна.

Нитченко, Д., 1990. *Від Зінкова до Мельбурну. Із хроніки мого життя*. Мельбурн : Байда.

Нитченко, Д., 1994. *Під сонцем Австралії. (З хроніки мого життя)*. Мельбурн : Байда.

Новини. Ганновер, 1947, ч. 87.

Подобєд, О., 2018. *Українська планета ДіПі : культура та повсякдення*. Житомир : Вид. О. О. Євенок.

Шумський, В., Шумський, М., ред., 2001. *Українці Австралії. Енциклопедичний довідник*. Сідней : Вільна думка; Товариство збереження української спадщини в Австралії.

Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 5235, оп. 1, спр. 219.

Чуб, Д., 1953. *Це трапилося в Австралії*. Сідней : Українське видавництво.

Bonegilla migrant experience. URL: <https://www.bonegilla.org.au/> (дата звернення: 05.02.2020).

Gazette. 2007. 7 December. URL: <http://www.environment.gov.au/system/files/pages/7dd6f88f-f238-469d-981d-69f06385c9d1/files/10584501.pdf> (дата звернення: 04.02.2020).

Immigrantships – WW2 Refugeesto Australia. URL: https://www.immigrantships.net/ww2_au.html (дата звернення: 17.03.2020).

National Heritage Places – Bonegilla Migrant Camp – Block 19. URL: <http://www.environment.gov.au/heritage/places/national/bonegilla> (дата звернення: 04.02.2020).

Pennay B., 2009. Remembering Bonegilla: The Construction of a Public Memory Place at Block 19. *Public History Review*, vol 16, pp. 43–63.

«*Wir haben ein heim*», 1948. URL: https://www.youtube.com/watch?time_continue=468&v=UdqO859E90c&feature=emb_logo (дата звернення: 21.11.2019).

References

Al'manakh ukayins'koho chasopysu «Vil'na dumka» ta Fundatsiyi ukayinoznachykh studiy v Avstraliyi [Almanac of the Ukrainian journal «Free Thought» and the Foundation for Ukrainian Studies in Australia], 1994. Sidney (in Ukrainian).

Bilyayiv, V., 2003. *Na neokrayannim kryli (Shtrykhy do literaturnykh portretiv zakhidnoyi diaspory)* [On unclipped wing. (Brush strokes evoking literary portraits of Western diaspora)]. Donetsk: Skhidnyy vydavnychyy dim. URL: <http://ukrlife.org/main/cxid/bilajiw1.htm> (data zvernennya: 02.02.2017) (in Ukrainian).

Viddil rukopysnykh fondiv i tekstolohiyi Instytutu literatury im. T. H. Shevchenka NAN Ukrayiny. F. 216, od. zb. 892.

Viddil rukopysnykh fondiv i tekstolohiyi Instytutu literatury im. T. H. Shevchenka NAN Ukrayiny. F. 216, od. zb. 918.

Lanovyk, B. D., red., 1997. *Istoriya ukayins'koyi emihratsiyi: navchal'nyy posibnyk* [History of Ukrainian emigration: a textbook]. Kyiv: Vyshcha shkola (in Ukrainian).

Mamchak, L., 2017. *Zi L'vova do Avstraliyi: istoriya odniyeyi vtechi vid viyny*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-39719304> (data zvernennya: 01.03.2020) (in Ukrainian).

Markus', V., red., 1995. *Entsyklopediya ukayins'koyi diyaspori* [Encyclopedia of Ukrainian diaspora]. V 7-y t. Kyiv; N'yu-York; Chikaho; Mel'born: INTEL, t. 4 (Avstraliya – Aziya – Afryka). URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Markus_Vasyl/Entsyklopediia_ukrainskoi_diiaspori_Tom_1_Avstraliia-Aziia-Afryka.pdf (data zvernennya: 03.02.2020) (in Ukrainian).

Miroshnik, A., 2007. *Avstraliana. 20 etudov-kartinok dlya fortepiano dlya detey* [Australian 20 pianoforte etudes for children]. URL: <http://pianotki.ru/miroshnik/> (in Ukrainian).

Miroshnyk, A., 2008. *Muzyka i dolya* [Music and fate]. Kyiv: Muzychna Ukrayina (in Ukrainian).

Novyny [News]. Hannover, 1947, ch. 87.

Nytchenko, D., 1990. *Vid Zin'kova do Mel'bornu. Iz khroniky moho zhyttya* [From Zinkov to Melbourne. From the Chronicle of My Life]. Mel'born: Bayda (in Ukrainian).

Nytchenko, D., 1994. *Pid sontsem Avstraliyi. (Z khroniky moho zhyttya) [Under the sun of Australia. (From the Chronicle of My Life)]*. Mel'born: Bayda (in Ukrainian).

Podobied, O., 2018. *Ukrayins'ka planeta DiPi: kul'tura ta povsyakdennya [Ukrainian Planet DP: Culture and Everyday Life]*. Zhytomyr: Vyd. O. O. Yevenok (in Ukrainian).

Shums'kyi, V., Shums'kyi, M., red., 2001. *Ukrayintsi Avstraliyi. Entsyklopedychnyy dovidnyk [Ukrainians of Australia. Encyclopedic reference book]*. Sidney: Vil'na dumka; Tovarystvo zberezheniya ukrayins'koyi spadshchyny v Avstraliyi (in Ukrainian).

Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnya Ukrayiny. F. 5235, op. 1, spr. 219.

Chub, D., 1953. *Tse trapylosya v Avstraliyi [It happened in Australia]*. Sidney: Ukrayins'ke vydavnytstvo (in Ukrainian).

Bonegilla migrant experience. URL: <https://www.bonegilla.org.au/> (data zvernennya: 05.02.2020).

Gazette. 2007. 7 December. URL: <http://www.environment.gov.au/system/files/pages/7dd6f88f-f238-469d-981d-69f06385c9d1/files/10584501.pdf> (data zvernennya: 04.02.2020).

Immigrantships – WW2 Refugeesto Australia. URL: https://www.immigrantships.net/ww2_au.html (data zvernennya: 17.03.2020).

National Heritage Places – Bonegilla Migrant Camp – Block 19. URL: <http://www.environment.gov.au/heritage/places/national/bonegilla> (data zvernennya: 04.02.2020).

Pennay B., 2009. Remembering Bonegilla: The Construction of a Public Memory Place at Block 19. *Public History Review*, vol 16, pp. 43–63.

«*Wir haben ein heim*», 1948. URL: https://www.youtube.com/watch?time_continue=468&v=UdqO859E90c&feature=emb_logo (data zvernennya: 21.11.2019).